

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЭКОЛОГИЯ, ГЕОЛОГИЯ ЖӘНЕ ТАБИҒИ РЕСУРСТАР
МИНИСТРЛІГІ**

«Қазгидромет» РМК

**Тау өзендері бойынша гидрометеорологиялық ақпараттар №70
(Жаңбыр генезисті сел қауіптілігінің күнделікті бюллетені)**

«12» тамызға 2022 ж.

(бюллетеннің әрекет ету аралығы «11» тамыз күні 21 сағаттан «12» тамыз күні 21 сағ. дейін 2022 ж.)

құрастырылған уақыты: 11.08.2022 ж.

Мекен жайы : Нұр-Сұлтан қ., Мәңгілік ел, 11/1
Алматы қ., Абай көшесі, 32

Кезекші синоптик:	Смагулова А.	тел.: 8(7172) 79-83-75	e-mail: ukpp@meteo.kz
Кезекші инженер-гидролог:	Молдағалиева А.	тел.: 8(7172) 79-83-94	e-mail: moldagalieva_a@meteo.kz
СҮЗСББ басшысы:	Яфязова Р.	тел.: 8(727) 267-64-87	e-mail: seli@meteo.kz

**2022 жылғы «12» тамызға
ҚР таулы аудандары бойынша ауа-райы болжамы**

Іле Алатау	Кей жерлерде жаңбыр (5,0-14,0 мм), найзағай күтіледі. Оңтүстік-батыстан жел соғады, күші 9-14, найзағай кезінде екпіні 17-22 м/с. 2000 м: Ауа температурасы түнде 5-10, күндіз 13-18 градус жылы. 3000 м: Ауа температурасы түнде 1-6, күндіз 6-11 градус жылы.
Күнгеі Алатау	Кей жерлерде жаңбыр (5,0-14,0 мм), найзағай күтіледі. Оңтүстік-батыстан жел соғады, күші 9-14, найзағай кезінде екпіні 17-22 м/с. Ауа температурасы түнде 8-13, күндіз 17-22 градус жылы.
Теріскей Алатау	Кей жерлерде жаңбыр (5,0-14,0 мм), найзағай күтіледі. Оңтүстік-шығыстан жел соғады, күші 9-14, найзағай кезінде екпіні 17-22 м/с. Ауа температурасы түнде 9-14, күндіз 17-22 градус жылы.
Жетісу Алатау	Кей жерлерде жаңбыр (1,0-6,0 мм), найзағай күтіледі. Батыстан жел соғады, күші 9-14, найзағай кезінде 15-20 м/с. 2000 м: Ауа температурасы түнде 3-8, күндіз 17-22 градус жылы. 3000 м: Ауа температурасы түнде 2-7, күндіз 14-19 градус жылы.
Қырғыз Алатау	Кей жерлерде жаңбыр (1,0-3,0 мм), найзағай болады. Солтүстік-шығыстан жел соғады, күші 9-14, кей жерлерде 15-20 м/с. Ауа температурасы түнде 10-15, күндіз 19-24 градус жылы.
Талас Алатау (Жамбыл облысы)	Кей жерлерде жаңбыр (1,0-3,0 мм), найзағай болады. Солтүстік-шығыстан жел соғады, күші 9-14, кей жерлерде 15-20 м/с. Ауа температурасы түнде 10-15, күндіз 19-24 градус жылы.
Талас Алатау (Түркістан облысы)	Өткінші жаңбыр (0,0-0,5 мм), найзағай, дауыл күтіледі. Солтүстік-шығыстан жел соғады, күші 8-13, найзағай кезінде екпіні 15-20 м/с. Ауа температурасы түнде 8-13, күндіз 17-22 градус жылы.
Өгем жотасы	Жауын-шашынсыз. Солтүстік-шығыстан жел соғады, күші 8-13 м/с. Ауа температурасы түнде 15-20, күндіз 24-29 градус жылы.
Маңғыстау таулары	Жауын-шашынсыз. Шығыстан, оңтүстік-шығыстан жел соғады, күші 9-14, күндіз кей жерлерде 15-20 м/с. Ауа температурасы түнде 23-28, күндіз 32-37 градус жылы.
Сауыр	Күндіз кей жерлерде жаңбыр (1,0-7,0 мм), найзағай күтіледі. Солтүстік-батыстан жел соғады, күші 9-14, күндіз кей жерлерде 15-20 м/с. Ауа температурасы түнде 10-15, кей жерлерде 7, күндіз 20-25, кей жерлерде 15 градус жылы.
Тарбағатай	Күндіз кей жерлерде жаңбыр (1,0-10,0 мм), найзағай күтіледі. Солтүстік-батыстан жел соғады, күші 9-14, күндіз кей жерлерде 15-20 м/с. Ауа температурасы түнде 10-15, кей жерлерде 18, күндіз 21-26, кей жерлерде 30 градус жылы.
Қазақстандық Алтай	Түнде кей жерлерде, күндіз басым бөлігінде жаңбыр (1,0-10,0 мм), кей жерлерде қатты жаңбыр (15,0-20,0 мм) жауады. Кей жерлерде найзағай күтіледі. Солтүстік-батыстан жел соғады, күші 9-14, күндіз кей жерлерде 15-20 м/с. Ауа температурасы түнде 10-15, кей жерлерде 19, күндіз 21-26, кей жерлерде 30 градус жылы.

2022 жылғы 11 тамыздағы жағдай бойынша Іле Алатауының таулы өзендеріне шолу

Өткен тәулікте Іле Алатауының таулы өзендерінде су деңгейінің шамалы ауытқуы байқалды. Бір тәулік ішінде кейбір өзендерде жауын-шашын әсерінен су деңгейінің көтерілуі байқалды: Түрген өзені – Таутүрген ГБ-де 3 см-ге. Үлкен Алматы көлінің су деңгейі 4 см-ге көтерілді. Таулардағы температуралық фон 5°C-дан 18°C-ға дейінгі жылу диапазонында сақталады. Нөлдік изотерма теңіз деңгейінен 4410 м биіктікте орналасқан.

Білімқұмарлар үшін селдер туралы мәліметтер

Сел-су мен қатты компонент қоспасының ағыны, оның шығыны өзінің потенциалдық энергиясы есебінен қозғалатын қатты компоненттен туындайды. Сел-көп факторлы құбылыс. Табиғи селдердің пайда болуын және олардың сипаттамаларын анықтайтын факторлар гидрометеорологиялық, геологиялық, геоморфологиялық және басқалар болып табылады. Үш аймақты ажыратады: селдің пайда болуы, дамуы және жойылуы.

Селдердің даму аймағы

Ертеректе айтылғандай, сел қалыптасып, дамып қана қоймай, сонымен қатар аңғарда шөгіп, шығару конусын түзуі мүмкін. Жоғарғы суретте оның төменгі бөлігінде Советтер шыңының батыс беткейінде пайда болған сол жақ сел ойығының шығу конусы орналасқан. Селдер ойыста қарқынды жаңбыр жауғанда және қар мен мұздың қарқынды еруі кезінде пайда болады. Селдің салыстырмалы түрде аз сипаттамаларына байланысты олардың тұнбасы Озерная өзенінің аңғарына шыққан кезде орын алады. Төменгі суретте осы шығару конусының фрагменті көрсетілген. Бұл жердің ең ірі селдері Үлкен Алматы көліне дейін жетеді.

Озерная өзеніндегі судың салыстырмалы түрде аз шығынына байланысты, шығару конусын кесіп өткен өзен аздап тереңдетеді. Алайда, селдер Озерная өзенінің жоғарғы ағысында түзілгенде, ал олардың шығыны секундына ондаған текше метрге жетеді, селдер бұл шығару конусына бірнеше метрге соқтығысып, борпылдақ материалмен байытылады. Бұл селдердің тұнбасы көп тостағанында жүреді, оның көлемін азайтады. Алайда, Советтер шыңының тұсындағы ойыста салыстырмалы түрде сел жиі пайда болуына байланысты, шығару конусының пішіні тез қалпына келеді. Келесі жолы Үлкен Алматы өзенінің мысалында өзендер аңғарларындағы сел шөгінділері туралы тағыда айтатын боламыз.

**Іле Алатауының таулы өзендерінің режимі туралы мәліметтер
2022 ж. "11" тамызға**

№	Өзен	Пункт	Биіктік, м	Ауа температурасы, °С			Жауын-шашын, мм		Су деңгейі, см		Су өтімі, м³/с			Тәуліктегі су деңгейінің өзгерісі (8 сағ.), см	Лай- лылық
				Макс. 10.08	Мин. 11.08	08 сағ. 11.08	Күн. 10.08	Түн. 11.08	Орт. 10.08	08 сағ. 11.08	Орт. 10.08	Макс. 10.08	08 сағ. 11.08		
1	К. Алматы	Мыңжылқы М	3017	9.5	5.8		13.6	2.1							*
2	К. Алматы	Мыңжылқы ГБ	3017			6.0			267	265	1.11	1.32	0.89	0	*
3	К. Алматы	Тұйықсу а. ГБ	2466			10.0			618	617	1.75	1.75	1.59	-1	*
4	К. Алматы	Шымбұлақ М	2200	15.5	8.9			0.3							*
5	К. Алматы	Сарысай ГБ	1928			13.0			277	274	3.08	3.15	2.72	-2	*
6	К. Алматы	Медеу ГБ	1700			13.0	4.0		113	106				-1	*
7	Батарейка	Просвещенец ГБ	1569			15.0			47	47	0.08	0.08	0.08	0	*
8	К. Алматы	Алматы қ. ГБ	1179			13.0	0.7		191	190	1.87	2.00	1.75	0	*
9	Бұтақ	Бұтақ ГБ	1475			17.0	5.0		246	245				-1	*
10	Ү. Алматы	көл. 1.1 км жоғарыдағы ГБ	2654			5.0			328	323	8.37	9.11	6.19	-3	*
11	Ү. Алматы	Проходной ө. 2 км жоғарыдағы ГБ	1471			15.0			277	277				0	*
12	Құмбел	Устье ГБ	2150			10.0	7.0		79	78				0	*
13	Проходная	Устье ГБ	1422			16.0			286	284	2.70	2.79	2.50	-1	*
14	Терісбұтақ	Устье ГБ	1362			14.0	3.0		212	211	0.77	0.78	0.76	0	*
15	Қаскелең	Қаскелең ГБ	1133			18.0			289	290	6.33	6.13	6.53	0	*
16	Түрген	Таутүрген ГБ	1054			18.0	7.0		119	119	1.20	1.30	1.21	+3	*
17	Есік	Есік қ. ГБ	1279			15.0	2.0		218	218				0	*
18	Талғар	Талғар ГБ	1199			15.0			318	313				0	*
19	Үлкен Алматы көлі	Көлдің солтүстік жағалауында ГБ	2500	13.5	5.5		4.7	3.4	868	871				+4	*

Ескертпе:

* - деректер жоқ

Қазақстан аумағы бойынша жаңбыр генезисті сел қауіптілігі туралы Кеңес беру

«12» тамызға 2022 ж.

Облыстар	Сел қауіпті аудандар	Гидрометеорологиялық жағдай
Алматы	Іле Алатауы	Маусымдық қар сызығының жағдайы өзгеріссіз (3700 м биіктікте орналасқан). Биік таулы аймақта қар жамылғысының еруі жалғасуда. Биік таулы және орта таулы аймақтарда топырақтың ылғалдануы артты. Кей жерлерде жаңбыр (5,0-14,0 мм), найзағай күтіледі. Мұндай жауын-шашынның түсуі жаңбыр генезисті селін қалыптастыруға алып келмейді.
	Күнгеі Алатауы	
	Теріскей Алатауы	
Жетісу	Жетісу Алатауы	Биік таулы аймақта қар жамылғысының еруі жалғасуда. Кей жерлерде жаңбыр (1,0-6,0 мм), найзағай күтіледі. Мұндай жауын-шашынның түсуі жаңбыр генезисті селін қалыптастыруға алып келмейді.
Жамбыл	Қырғыз Алатауы	Биік таулы аймақта қар жамылғысының еруі жалғасуда. Кей жерлерде жаңбыр (1,0-3,0 мм), найзағай болады. Мұндай жауын-шашынның түсуі жаңбыр генезисті селін қалыптастыруға алып келмейді.
	Талас Алатауы	
Түркістан	Талас Алатауы	Өткінші жаңбыр (0,0-0,5 мм), найзағай, дауыл күтіледі. Мұндай жауын-шашынның түсуі жаңбыр генезисті селін қалыптастыруға алып келмейді.
	Өгем жотасы	Жауын-шашынсыз. Жаңбыр генезисті сел қауіптілігі жоқ.
Маңғыстау	Маңғыстау таулары	Жауын-шашын күтілмейді. Жаңбыр генезисті сел қауіптілігі жоқ.
Абай	Тарбағатай	Күндіз кей жерлерде жаңбыр (1,0-10,0 мм), найзағай күтіледі. Мұндай жауын-шашынның түсуі жаңбыр генезисті селін қалыптастыруға алып келмейді.
Шығыс Қазақстан	Сауыр	Биік таулы аймақта қар жамылғысының еруі жалғасуда. Күндіз кей жерлерде жаңбыр (1,0-7,0 мм), найзағай күтіледі. Мұндай жауын-шашынның түсуі жаңбыр генезисті селін қалыптастыруға алып келмейді.
	Қазақстандық Алтай	Биік таулы аймақта қар жамылғысының еруі жалғасуда. Түнде кей жерлерде, күндіз Қазақстандық Алтайдың басым бөлігінде жаңбыр (1,0-10,0 мм), кей жерлерде қатты жаңбыр (15,0-20,0 мм) жауады. Кей

		жерлерде найзағай күтіледі. Селдің пайда болуы жоққа шығарылмайды, жергілікті аумақта түсетін жауын-шашынның қарқындылығы мен қабатына байланысты.
--	--	--

!!! Назар аударыңыз: Сел қауіптілігі бар аумақта тәртіп ережелерін сақтаңыз (5-қосымша).

Сел қауіптілігінің белгілері және сел қауіптілігі бар аймақта өзін-өзі ұстау ережелері

Тауларға баруды және тауда болуды жоспарлау кезінде ауа райы болжамын ескеру және дауылды ескертулерді қадағалау, сұрапыл апат қауіптілігіне уақытылы әрекет ету қажет.

Сел ағынының тереңдігі 40-50 м жетуі мүмкін, ағынның қозғалу жылдамдығы-5-10 м/с және одан жоғары (жекелеген жағдайларда 15-20 м/с дейін) болады. Егер адам сел тасқынына түссе, өлімге алып келуі сөзсіз, сондықтан қауіпсіздік шараларын сақтау ерекше мәнге ие болады.

Күшті жауын-шашынның түсуінен туындаған сел қаупінің белгілері

- ✓ Өзендегі судың шығыны мен лайлылығының күрт артуы.
- ✓ Өзен арнасының жоғарғы бөлігінде балшық шаңы бұлтының және гүрілдің пайда болуы.
- ✓ Селге жақын жерде топырақ беткейін шайқау.

Сел қаупі бар аймақта өзін-өзі ұстау ережелері

- ✓ Өзен арнасына, құрғақ арнаға және көл бөгетіне жақын жерде демалуға және шатырлы лагерь құруға болмайды.
- ✓ Бақылаушыны алға қойыңыз, сонда ол алда не болып жатқанын көреді және төнген қауіп туралы ескертеді, сонымен қатар өзеннен су алуға барғанда.
- ✓ Сұйық жауын-шашынның қарқынды түсуі және сел қауіптілігінің басқа да белгілері кезінде өзен арнасынан (жайылмасынан), құрғақ арнадан алыстау және аңғардың баурайы бойынша 40-50 м жоғары көтерілу.
- ✓ Сел өткен кезде одан өзен арнасының бойымен қашуға болмайды, аңғардың баурайы бойымен 40-50 м жоғары көтерілу керек (сел тасқынынан тастар ұшуы мүмкін).
- ✓ Тік жартастар мен тік беткейлердің астында тоқтамаңыз (топырақ беткейінің шайқалуынан, сел жақын жерде, құламалар мен тастың түсуі болуы мүмкін).
- ✓ Сел өткеннен кейін өзен арнасына түспеу, өйткені арнада сел қайта қалыптасу мүмкін.
- ✓ Сел жүріп өткеннен соң беткейлердің сырғуынан, үзілген немесе салбырап тұрған электр сымдарынан, бүлінген газ магистралынан абай болған жөн.